

Красікова М. Б.,

Донецький національний університет, м. Донецьк

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ПОХІДНИХ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Об'єктом запропонованої статті є похідні віддієслівні іменники як такі одиниці, що утворюються від основ базових дієслів та переймають їх дієслівну семантику але передають своє значення за допомогою поняття предметності. Стаття пропонує диференціацію семантичних значень похідних одиниць на осі абстрактності-конкретності.

Ключові слова: віддієслівні іменники, семантична класифікація, предметність, абстрактне, конкретне.

Объектом анализа данной статьи являются такие производные единицы как отглагольные существительные, которые образуются от основ исходных глаголов, перенимают глагольную семантику, но передают ее с помощью понятия предметности. Автор статьи разделяет производные единицы на семантические группы на оси абстрактности-конкретности и предлагает их классификацию.

Ключевые слова: отглагольные существительные, семантическая классификация, предметность, абстрактность, конкретность.

The article studies verbal nouns – such derivative units, which are formed from the verb stems, contain verbal semantic characteristics but realize them with the help of the notion of the abstract. The author divides verbal nouns into semantic groups based on the line «the abstract – the concrete» and proposes their classification.

Key words: verbal nouns, semantic classification, abstract, concrete.

Вступні зауваження.

У віддієслівному словотворі, поряд з похідними прикметниками і дієсловами, виділяється досить великий і численний клас похідних – віддієслівні іменники (ВІ) [2; 11; 19; 21]. Наприклад: *to talk* 'розмовляти' – *talk* 'розмова'; *to attest* 'задовольняти' – *attestation* 'задоволення'; *to subordinate* 'підкоряти' – *subordination* 'підпорядкованість'; *exist* 'існувати' – *existence* 'існування'; *to equip* 'споряджати, устатковувати' – *equipment* 'устаткування, обладнання'; *to teach* 'навчати, учити' – *teacher* 'учитель'; *to land* 'сходити, висаджуватися на берег' – *landing* 'місце висадки'.

Об'єктом дослідження в даній праці і будуть саме похідні ВІ. Мотивуючою основою похідного є початкове дієслово (ПД), але, переходячи в розряд слів іншої частини мови (іменника), ця мовна одиниця зазнає з часом формозміни і, у підсумку, поляризує в собі залишковий вплив дієслівних й іменних значень. А. М. Пешковський писав: «Вникнем еще в слова: «хождение», «ходьба», «походка». Корень обозначает здесь действие, т. е. опять что-то такое, что от действующих предметов отдельно не существует. А суффикс опять сосредотачивает нашу мысль на этом действии, как на чем-то отдельно существующем, как на предмет» [7, с. 281]. «Значение предметности, служит тем семантическим средством, с помощью которого из названия единичной вещи возникает обобщенное обозначение целого класса однородных вещей или выражение отвлеченного понятия» [3, с. 45].

Матеріалом дослідження постала суцільна вибірка речень із сучасних художніх творів англійських і американських авторів (див. список джерел), що становлять 3595 одиниць. Частина ВІ зустрічалася в тексті неодноразово, тому чисельність одиниць аналізу склала 2759 іменників, утворених від дієслів.

Завданням статті є семантична класифікація похідних ВІ.

Характеристика об'єкта дослідження. Похідні ВІ неодноразово ставали об'єктом дослідження і можна стверджувати, що наука накопичила досить теоретичних і практичних досліджень ВІ [1; 5; 10; 11; 12; 13; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21] на які спирається автор даної статті. Варто назвати різні критерії, що лежать в основі вивчення похідних, що містяться в наведених дослідженнях: критерій словотворчих гнізд, семантичний критерій, трансформаційний, транспозиційний, номінативний. Даний перелік характеризується зміною теоретичних пріоритетів і переоцінкою цінностей у середині лінгвістики на прикладі аналізу визначеного мовного явища і відбиває перехід від опису зовнішньої сторони мовної одиниці до опису її внутрішньої сторони, тобто її словотворчої семантики [9, с. 8]. Дане дослідження спирається на методику аналізу словникових дефініцій, трансформаційний аналіз, семантичний і контекстний аналіз.

З боку своєї семантичної структури ВІ оцінюються як складні утворення, що поєднують категоріальний показник субстанції – предметність і залишкову категоріальну ознаку ПД – процес у вигляді додаткового компонента семантичної структури, який, ускладнюючи значення ВІ, додає їм неповторну семантику і, отже, функціональну своєрідність [8, с. 21]. Відзначається, що співвіднесеність ведучого і підлеглого компонентів зміщується у бік посилення чільної ознаки – предметності і, як доказ, виділяють 3 ступеня в процесі лексико-граматичної номіналізації: 1) первинне значення дії ПД відбивається в тотожному значенні ВІ, порівн.: *achievement* – 'action of achieving'; 2) значення дії модифікується в ВІ і виявляється це в тому, що значення звужується, розвивається додаткове значення кратності, порівн.: *invitation* – 'request to go or come somewhere or do something' – свідчення залучення ВІ у граматичну категорію числа; 3) розвивається вторинне предметне значення, у якому цілком відбивається вплив іменника, порівн.: *donation* – 'a thing donated' [8, с. 22].

Для ВІ категоріальні ознаки – це ті, котрі запозичаються у ПД і властиві всім одиницям цього розряду. «Іменно категоріальним признакам принадлежит роль организующего начала, цементирующего и подчиняющего себе всю структуру» [4, с. 136]. Предметом аналізу даної статті постає ознака, загальна для ПД і ВІ, тобто категоріальне значення дієслова – ідея дії, тому що ВІ семантично пов'язаний з ПД через походження, у всіх своїх значеннях зберігає дієслівну ознаку, поєднуючи її з власне категоріальним значенням предметності.

Розподіл на рівні узагальнених, типових і більш випадкових, групових значень у семантиці ПД забезпечує основу для відповідної класифікації ВІ (дія *to paint* 'малювати' – *painting* 'малювання', рух *to walk* 'ходити' – *walking* 'ходьба', відношення до навколишнього *to depend* 'залежати' – *dependence* 'залежність', а також значеннєві модифікації у вигляді суб'єкта *to execute* 'виконувати, страчувати' – *executioner* 'кат', об'єкта *to divorce* 'відокремлювати, відриватися' – *divorcee* 'розведена', результату *to find* 'знаходити' – *find* 'знахідка', знаряддя, засобу дії *skim* 'знімати верхки' – *skimmer* 'шумовка' і т. ін.).

Перераховані значення похідних ВІ переплітаються з логічними поняттями «абстрактне» і «конкретне». Лінгвістичне протиставлення словникового значення і контекстуального вживання чітко не відслідковують цей контраст: словникові значення, незалежно від реальної семантики явищ, що позначаються, відрізняються великим ступенем узагальненості, однак, будучи відірваними від конкретної ситуації, вони передають назви в загальному значенні, тоді як контекстуальне вживання додає їм ситуативну визначеність. Однак і на цьому рівні значення слова може здобувати як конкретний у залежності від сполучуваності слів, так і абстрактний характер [13, с. 14].

Кількість розмежувань конкретних і абстрактних значень всередині узагальненого поняття ВІ у перерахованих вище дослідженнях різна, бо різні підходи і концепції, що лежать в основі подібних досліджень. Визначення рольової функції ВІ часом ускладнено, оскільки терміни «суб'єкт», «об'єкт», «адресат», «інструмент», «дія», «місце», «час» і т. ін. у лінгвістиці можуть розглядатися, з одного боку, як елементи в синтаксичній структурі речення, а, з іншого боку, як внутрішній зміст похідного слова. У даній статті остаточний обсяг семантики ВІ розглядається в плані категоріальних перетворень, отже, поняття предмет і процес є тут основними для класифікації семантичних структур ВІ, що відбивають їх бінарне розшарування. Пропонується розглядати похідні з точки зору їх внутрішньої семантичної значимості на основі практичного аналізу конкретного мовного матеріалу (див. список джерел).

Диференціація значень похідних ВІ. На основі аналізу семантики похідних ВІ, загальна кількість яких у вибірці складала 2759 одиниць, виділилися дві групи:

а) ВІ із семантикою дії, стану, відносин (далі ВІД). Дана підгрупа є самою численною – 1728 значень, що складає 63% від загальної вибірки. Похідні даної групи передають значення: 1) «ім'я дії», напр.: (1) *They engaged in arm-waving conversation*. 'Вони вели бесіду, розмахуючи руками.'; 2) процес, напр.: (2) *In her teaching, there was no sentimentality*. 'У її викладанні не було сентиментальності.'; 3) однократна дія чи її результат, напр.: (3) *Miss Mandie looked around and the shadow of her old grin crossed her face*. 'Міс Моді подивилася навколо, і тінь її старої усмішки спотворила її обличчя.'; 4) стан, напр.: (4) *She was in a state of exhaustion after climbing the mountain*. 'Вона перебувала у стані виснаження після взбирання на гору.'; 5) почуття, напр.: (5) *Jem and I viewed Christmas with mixed feelings*. 'Ми з Джемом очікували Різдво зі змішаним почуттям.'; 6) відносини, напр.: (6) *She insisted on girl's subordination of her orders*. 'Вона наполягала на тому, щоб дівчинка підкорялася її наказам'.

б) ВІ з конкретними значеннями, куди відносяться похідні з неакціональною семантикою. Похідні ВІ даної підгрупи складають 1031 приклад (37%) загальної вибірки і передають наступні значення: 1) суб'єкт дії, напр.: (7) *Eula May was Maycomb's leading telephone operator*. 'Юла Мэй була головною телефоністкою Мейкомба.'; 2) об'єкт дії, напр.: (8) *The judge dismissed all charges of forgery against a defendant*. 'Суддя зняв усі обвинувачення проти підсудного в підробленні грошей.'; 3) знаряддя праці або інші матеріальні предмети, засоби впливу, напр.: (9) *The men tried to soak her house with hand extinguishers*. 'Люди намагалися загасити її будинок за допомогою ручних вогнегасників.' (10) *I saw Miss Maudie Atkinson with hedge clippers in her hands*. 'Я бачив Міс Моді Аткинсон із садовими ножицями в руках.'; 4) місце дії, напр.: (11) *He lives in that little settlement beyond the town dump*. 'Він живе в тому маленькому поселенні за міським смітником.'; 5) час дії, термін, напр.: (12) *His enlistment as a soldier in the army has finished*. 'Термін його служби в армії як солдата закінчився'.

Кількісне наповнення виділених груп подано в наступній таблиці.

Таблиця.
Класифікація значень ВІ

Значення ВІ	Кількісна характеристика семантичних груп ВІ, (%)
1. ВІД (ВІ зі значенням дії, стану, відносини)	1728 (100)
1. 1. Ім'я дії / процес	842 (49)
1. 2. Одноразова дія чи її результат	611 (35)
1. 3. Стан, почуття, відношення	275 (16)
2. ВІ з конкретними значеннями	1031 (100)
2. 1. Суб'єкт дії	360 (35)
2. 2. Об'єкт дії	337 (32)
2. 3. Інструмент / засіб впливу	200 (20)
2. 4. Місце дії	110 (11)
2. 5. Час дії/термін	24 (2)
Разом	2759 (100)

Висновки. Наведені дані свідчать про те, що:

ВІ утворюють могутній шар лексики з багато розвинутою системою значень, що обумовлена семантичною співвіднесеністю з дієсловами.

Дієслівна семантика не просто запозичається, але своєрідно переломлюється в значеннях предметності.

Кількість ВІД, у семантиці яких лексичне значення ПД залишається повнозначним елементом, перевищує кількість похідних віддієслівних дериватів з конкретними значеннями. Подібне співвідношення звертає увагу дослідників [6; 9; 11; 17; 20; 21] і це варто вважати тенденцією у віддієслівному словотворі в англійській мові.

Література:

1. Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка [Текст] / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974.
2. Беляева, Т. М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке [Текст] / Т. М. Беляева. – М. : Высшая школа, 1979.
3. Виноградов, В. В. Исследования по русской грамматике: Избранные труды [Текст] / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975.
4. Кацнельсон, С. Д. Типология языка и речевое мышление [Текст] / С. Д. Кацнельсон. – Л.: Наука, 1972.
5. Кубрякова, Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова [Текст] / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981.
6. Милькевич, Е. С. Словообразовательное поле отглагольных существительных в современном английском языке [Текст] : дисс. ... к. филол. н. / Е. С. Милькевич. – Ростов н/Дону, 1996. – 180с.
7. Пешковский, А. М. Русский синтаксис в научном освещении [Текст] / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956.
8. Плоткина, К. З. Имена действия в современном английском языке [Текст] : дисс. ... к. филол. н. / К. З. Плоткина. – М., 1971.
9. Плунгян, В. А. Общая морфология: Введение в проблематику: Учебное пособие [Текст] / В. А. Плунгян. – М. : Эдиториал УРСС, 2000.
10. Прокопчук, А. В. Глагольные значения именных отглагольных образований [Текст] / А. В. Прокопчук // Морфология. – 1975. – № 1. – С. 28-37.
11. Рекемчук, Л. А. Дифференциация словообразовательных значений отглагольных имен существительных действия в современном английском языке [Текст] : дис. ... к. филол. н. / Л. А. Рекемчук. – М., 1985.
12. Соболева, П. А. О трансформационном анализе словообразовательных отношений [Текст] / П. А. Соболева // Трансформационный метод в структурной лингвистике. – М. : Наука, 1964. – 384 с.
13. Уфимцева, А. А. Лексическое значение: принципы семиологического описания лексики [Текст] / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986.
14. Чернейко, Л. О. Лингво-философский анализ абстрактного имени [Текст] / Л. О. Чернейко. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – Приложение: Шкала конкретности – абстрактности.
15. Языковая номинация. Виды наименований. – М. : Наука, 1977.
16. Янценецкая, М. Н. Семантические вопросы словообразования [Текст] / М. Н. Янценецкая. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1991.
17. Arnold, I. A. The English Word [Текст] / I. A. Arnold. – М. : Высшая школа, 1986.
18. Fillmore, Ch. J. Types of lexical information [Текст] / Ch. J. Fillmore. – Dordrecht, 1969. – P. 109-137.
19. Kreidler, Charles W. Introducing English Semantics [Текст] / Ch. W. Kreidler. – London and New York : Routledge, 1998.
20. Lyons, J. Semantics [Текст] / J. Lyons. – Cambridge : Cambr. Univ. Press, 1977. – Vol. 1,2.
21. Marchand, H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation [Текст] / H. Marchand. – München, 1969.
22. Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English [Текст] – Oxford: Oxford University Press, 1994.
23. Список використаних джерел:
24. Brontë, Charlotte. Jane Eyre [Текст] / Ch. Brontë. – Hertford : Wordsworth Editions Limited Cumberland House, 1992.
25. Lee, Harper. To kill a Mocking-bird [Текст] / H. Lee. – К. : Дніпро, 1970.
26. Twain, Mark. The Advantages of Tom Sauer [Текст] / M. Twain. – К. : Дніпро, 1982.